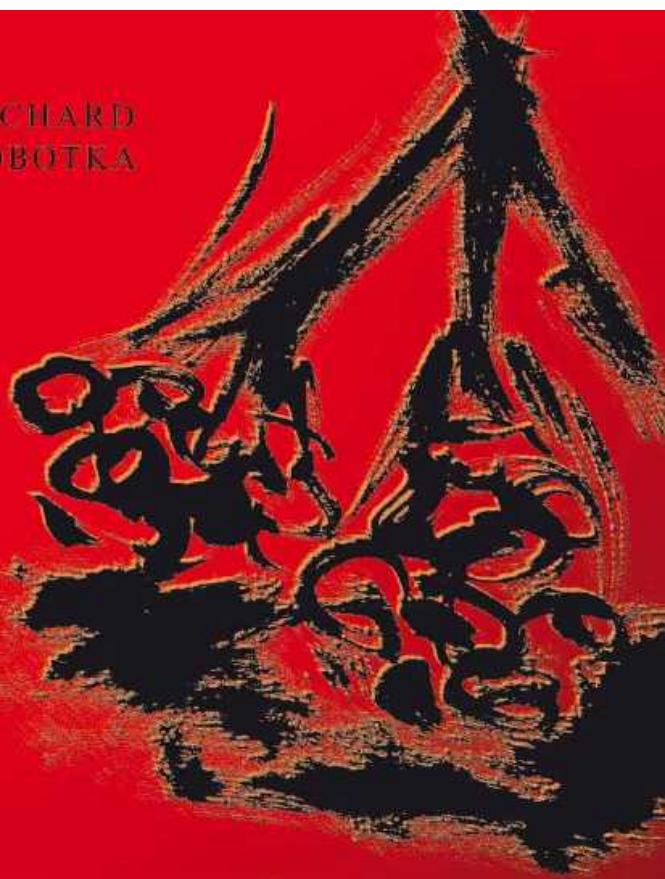

RICHARD
SOBOTKA

BARVA JEŘABIN

RICHARD SOBOTKA

BARVA JEŘABIN

POVSTÁNÍ VALACHŮ V LETECH 1620–1644

2013

© Richard Sobotka, 2008

Illustrations © Bára Sobotková, 2008

Graphic art © Dušan Žárský, 2013

Veškerá práva vyhrazena. Žádná část tohoto díla nesmí být reprodukována ani elektronicky přenášena či šířena bez předchozího písemného souhlasu majitele autorských práv.

Richard Sobotka
BARVA JEŘABIN

POVSTÁNÍ VALACHŮ V LETECH 1620–1644

Sazba: Dušan Žárský

Obálka: Jakub Sobotka

Kresba na obálce a ilustrace: Bára Sobotková

Vydání druhé, v elektronické podobě a v ŽÁR první

Vydal Dušan Žárský – ŽÁR, info@zar.cz

v roce 2013

ISBN 978-80-86725-22-2

„Málokterý kraj moravský má historii tak bouřlivou,
tak znamenanou řinčením zbraní a válečnými požáry,
jako právě Valašsko.“

Vojtěch Martínek

Valašské rebelie bývaly prezentovány málo, pokud vůbec. V gigantickém kotli třicetileté války šlo o bezvýznamné šarvátky. Pokud o nich přece padla v minulosti zmínka, pak byly tendenčně prezentovány jako protest utlačovaného lidu proti vrchnosti. Bylo opomíjeno, ať úmyslně či neúmyslně, že obyvatelé Valašska ve skutečnosti bránili svou (nekatolickou) víru a svou (hornatou) vlast. Uvyklí tvrdému životu v horách a zocelení náporem neustálých výbojů z uherské strany dokázali si udržet jistou existenční nezávislost i náboženskou svobodu. Heslo „Za boha a za vlast!“ bylo hnací silou povstání těch horských lidí, jdoucích ve třech vlnách po sobě. Marné byly naděje Valachů na pomoc souvěrců Švédů i uherského vojevůdce Rákocziho. Povstání bylo nakonec krvavě potlačeno. I přes krutou exekuci přece zůstali Valaši neporažení, neboť ducha volnosti jim nikdo nedokázal vzít.

I.

Slunce zapadá

Na malé planině leželi u malého ohníčku ve sluncem vyhřáté trávě dva zbojníci. Kolem se rozprostíraly hory a hory, údolí, stráně, prýštily zurčivé potoky. Tu a tam se značila chaloupka, chráněná větvemi statných stromů. Jako zčeřené moře se hřebeny hor vlnily, omývané milostí hřejivého slunce, které s přicházejícím zafialovělým podvečerem znehybnělo mezi sukovitými kmeny a pokroucenými větvemi rozložitých buků. Nedaleký palouk přímo zvučel cvrččím vrzáním, ale ptáci už ztichle zalétali pod ochranu větví, nalézt do přicházející noci zavčas bezpečný úkryt.

Jen zvídavá sojka vrzavě skřípla.

„Kuš,“ ohlédl se Jura za tím nelibým zvukem. Hned se zas otočil k Martinovi a jeho hlas dál bzučel do teplého podvečera jako zmámený čmelák.

Martin občas přikyvoval. „Hmhm,“ potřásl hlavou, dál hryzal zaschlé stéblo trávy. „Tak tak,“ přitakal. Nic víc.

Jura přihodil dřevo na žhavé uhlíky. Plamínky povyskočily, vesele tančily jako malé víly na mokřadě nad ukrytým pokladem.

„Pěkné dobytče Martyčák na trh do Karlovic přivedl,“ navázal Jura hovor. „Dost peněz za ně dostal.“

Ponoukal. Ty peníze ho pochtívačně pálily. Peníze, peníze! Všecko se točilo kolem peněz, kořalka u Žida, děvčica do loža, hojnost u prostřeného stolu v Mitášově knajpě.

„Sám půjde už za šera údolím Bzové na Čarták,“ vábil.

„Má psa,“ zamumlal Martin.

„Co takový pes!“ máchl Jura dlaní.

„Řeznického psa,“ upřesnil Martin. „Řezník Martyčák má velkého řeznického psa,“ zdůraznil.

Koupali oči v krvavém slunci nízko nad obzorem, vychutnávali jeho barevné čarování i hřejivé teplo ještě i tu poslední chvíli, než pohasne. Pak zase máčeli oči ve skotačení krvavých plamínek skomírajícího ohně. Voňavá tráva se jim zaplétala do čupřin vlasů. Povislé větve jedle bělokoré houpal večerní vánek.

„Než se Martyčák vydrápe z karlovické strany údolím Bzové, bude tma,“ ponoukl Jura. „Pokaždé přespává v hospodě na Čartáku.“

„A co pes?“

„Zná cestu. Poslední úsek běží napřed. Dychtivý nachlemtat se vody škrábe tlapou na dveře hospody, oznamuje, že přichází host. Řezník jde houštinou kus za ním sám. Cestina úzká. Už teď do ní lehá tma.“

Martin namísto odpovědi zvedl varovně dlaň.

Od cesty přilétlo zaštěrchání a jakoby cinknutí podkovy. Rázem byli oba zbojníci ve střehu. Jedna ruka stiskla obušek, druhá vyhlazenou pažbu krátké pušky těšínské. Jura rozkopř skomírající plamínky, přehrnl ohniště drnem.

To už si kamenitá pěšina zřetelně podávala ozvuky koňských kopyt. Každým okamžikem zvonily blíž.

Jura a Martin přilehli k zemi. Stébla trav roztínala ohnivé slunce, zavěšené nízko nad obzorem.

Do pruhu zamodralého oparu vplul kůň. Zářivě bílý. Přímo se vznášel.

Na hřbetě bez sedla seděli dva chlapci.

Zbojníci je nechali přijet na pět šest kroků, pak naráz vyskočili.

„Ho hou!“

Kůň se leknutím vzepjal na zadní. Ti dva sklouzli z hladkého hřbetu, už se váleli v trávě a mezi kamením jako přezrálé hrušky.

„Prrrr!“

Kůň, zbavený zátěže, neposlechl. Vytočil se a cvalem prchal tou samou cestou zpátky k pastvině, odkud si ho chlapci potajmu vypůjčili. Ještě chvíli břinkala kopyta o skaliska, pak klid.

„No...“

Netřeba vyzvídat. Chlapci Jan a Adam, známí vybíjanci z dědiny pod kopcem. Jeden bez druhého krok neudělá. Jenom lumpačí. A pořád se perou. Nejvíc kvůli Ančí od kapličky. Pro ni by se byli schopni třeba i pozabíjet. Kterému ze sedláků koníka bělouše sebrali z pastviny, ta dvě zbojníčiska? A kde nechali tu cácorku Ančí?

Nebyla daleko, už se zadýchaně drápala na planinu.

„Já říkala, že vám ten kůň uteče,“ pohlédla opovržlivě na oba chlapce.

To jsou galáni! Sami se vezli na hřbetě bělouše, jako by nosili v huněných gatích panský zadek, galánku nechali, ať se vydrápe do vrchu po svých.

„Jenom pořád slibujete, jak mne na koni povozíte,“ ošklíbla se. „Teď máte natlučené zadky!“

Vytočila se a hopsala s kopce zpátky, dolů k domovu. A ještě si při tom prozpěvovala.

„To ty!“ zvedl Jan pěst proti zbojníčkovi.

„Ty!“ vzdoroval Adam.

Ve chvíli byli v sobě. Prali se o lásku k cácorce Ančí. Ani jim nevadilo, že ta už zatím poskakuje pod vrškem přes louku rovnou k přičaplé chalupě s mžouravými okénky a střechou vonící kouřem a pryskyřicí.

Martin a Jura nechali ty dva, ať se perou.

„Pojďme,“ naznačil Martin kývnutím hlavy.

Jura přikývl.

Popadli širáně, přihrbení nepozorovaně vklouzli pod smrček a pryč.

Slunce právě uhasínalo poslední ohnivý paprsek o horizont.

K Čartáku neměli daleko. Už po chvíli se hospoda, pěkně usazená na oblém hřbetu hory, černala pokroucenou střechou proti tmavnoucí obloze.

Oba zbojníci, ukryti v houštině, nečekali dlouho.

Neširokou pěšinou daleko vpředu proběhl osamocený obrovský řeznický pes. Dychtivý po vodě a skrojku krvavé tlačanky se hrnul k nedaleké hospodě. Až dlouho za ním stoupal k vrcholu s hlasitým funěním řezník Martyčák. Čartáckou hospodu už měl na dohled, temněla na horizontu, okna přívětivě žloutla. Těšil se na dobrou večeři a měkkou postel. Stoupal do strmého svahu zadýchaný, ale spokojený. Dobře v Karlovicích dobytče prodal, dost peněz stržil.

Okna hospody podbízivě pomžurkávala.

Přece Martyčák nedošel. Tam na pěšině mu dráhu překřížily obušky těch dvou zbojníků. Tátý padl do trávy, svalil se do houštiny. Ani nehlesl.

Zbojníci pečlivě řezníka prohledali, prosmátrali každý kousek oděvu, kdejakou možnou skrýš. Měl u sebe jenom tři krejčary. Martin vztekle t'al obuškem do země, až kámen odskočil. Jura bezradně pokrčil rameny. Přece na vlastní oči viděl, že Martyčák dostal za dobytče plnou hrst peněz.

Dveře čartácké hospody dokořán. „Martyčáku!“ volal hospodský řezníka, zvedal lucernu nad hlavu, aby mu udal správný směr. „Pes už je tady. A kde jsi ty?“

„Pojďme,“ sykl Jura.

Nečekali až půjde hospodský hledat nebohého řezníka.

Tma rychle překrývala jejich stopy.

Tentokrát odešli s prázdnou.

Netušili, že řezník pouhé tři krejčary nechal v kapse, zbylou tržbu ukryl do masivního obojku na hrdle psa. Tam by stržené peníze málokdo hledal. Nehledali je tam ani oba zbojníci. Tak pro pouhé tři groše umárnili lidský život.

Pro štěstí

Trh v Rožnově je pokaždé velká sešlost. Roku 1600 byl rynek obkoličený dřevěnými domky kupců a sedlácků. Za věží kostela

kopec Hradisko se siluetou prastarého hradu. Řeka Bečva si utíká po svém.

Horní ulice propojila dřevěné městečko s dědinkami Tylovice a Házovice. Mají tady své místo všelijaké krámky, řemeslníci a obchodníci. Starobylá hospoda Harcovna láká posedět u kořalenky. Jen kousek níž, přímo proti Bílému mostu do Uhlisk, zase hospoda Hostýnek.

Na rynku trh, lidí jako much. Každý chce draze prodat a levně nakoupit. Dřevěné zboží, hrnčíři, košíkáři, nožíři, plátno, krpce. Jak pápěří lehké klobouky, vytlučené dřevěnou paličkou z hubáně. Koňští handlíři. Dobytek na prodej.

Spousta zvědavých očí. Nahlízejí, co kdo nabízí k prodeji. Také co kdo prodal a za kolik. Co kdo stržil.

Na Michuta z Léští se tentokrát usmálo štěstí. Dobře prodal dvě dobytčata.

Kupec ani moc nesmlouval, spokojeně poplácal hovádka po hřbetě, však měl za poctivé peníze poctivé zboží. Popadl ohlávky a už se s oběma jalůvkami bral k domovu, má to na bečvanský kotár daleko.

Michut zašel na skleničku. Málokdy si vypil, ale tentokrát za ten dobrý prodej malou skleničku může. Kapsa naditá penězi o těch pár krejcarů nezchudne. Srkal kořalku úzkým hrdlem sklenky, rozmýšlel, kam peníze v chalupě schová. Možná pod práh, možná do prasklého hrnce a zakopat pod plochý kámen v kořání buku, co roste u chalupy. Možná ten přívětivě ztěžklý míšek s penízky vloží v jizbě za pec do mezírky prasklého trámu. Ještě se rozmyslí kam, aby se peníze darmo nerozkutálely. Za dva tři roky pomyslí dcerka Jenůfka na vdavky, peníze budou jako najdené. Však do té doby ještě nějaké přibudou. Chová na horských pastvinách pět dalších dobytčat. Když se poštěstí a zase dobře prodá, pak možná i sousedovo chátrající hospodářství koupí a připojí ke svému. To už by pak z něho byl velký sedlák, možná tam na té hornatině v Léští největší.

Přes rynek se zástupem protlácel smuteční průvod. Horko bylo. Rakev na márách svou vahou pořádně otláčovala nosi-

čům ramena. Zvolna mýjeli hnojiště, umístěná před jednotlivými domy do rynku, jen pro větší parádu o svátku Božího těla a o jarmarcích překrytá chvojím. V podloubích uvázané kravky. Hospodyně měly právě polední dojení, mléko z kravských struků crčelo do putének.

Před hospodou Na posledním groši uprostřed rynku složili unavení nosiči máry do prachu. Tady byla pokaždé jejich zastávka. Natlačili se do stínu podloubí jako muchy na kravský krk. Rakev nechali na plném slunci, však mrtvému už o tu chvíli nesejde. Setřeli hřbetem dlaně pot s čela, pomalu slopali ze štamprlíček s úzkým hrdlem, aby požitek z pití vydržel co nejdéle. Seděli, pili, klábosili. Až pokud nepřicaprtal ministrant. Prý proč to zdržení, panáček už skoro hodinu vyhlíží ze dveří kostela. Nechává se ptát, co je s nebožtíkem? Hrob na Božím poli, jen kousek ode zdi kostela, už je vykopaný a čeká. Přetlumočeno do řeči těch ochmelků vzkazovala prodloužená ruka Pána: „Tož co je, vy ožralci jedni, už ani před mrtvým trochu úcty nemáte!“

„Krucifix,“ zaklel jeden nosič. „Takový hic se drží!“

Špatně se člověku umírá a v takovém horku se rakev pořádně otíží.

„Tož pojďme, s Pánem Bohem, aby se panáček kvůli minutě zdržení neposral.“

Pokřičovali se, naložili smutné břemeno na ramena, vykročili ke kostelu.

Také ti dva nerozluční chasníci, Jan a Adam, přišli na jarmark. Teď už to byli statní junáci, kolem sedmnácti či osmnácti jar si počítali, ale nevěděli to přesně. Zároveň s nimi ta cácora Ančí, kolem které se oba pořád točí. Už kdejakého trhovce obešli, všecko si prohlédli, žízeň zahnali hltem žinčice, hlad kouskem ovčího sýra.

„Co mně koupíte?“ vyzvídala Ančí.

„A co bys chtěla?“ opáčili téměř jednohlasně oba najednou.

Něco na krásu a něco pro štěstí, zaprosily její oči.

Podívejme, ještě krásnější by chtěla být. Jako by jí nestačilo to, co už jí panbíček nadělil.

„Strč hubu do mouky,“ smál se Jan. „Hned budeš bílá jak panenka Maria.“

„A nezapomeň na trošku kvásku,“ přisadil si Adam. „Až na-kyneš, doma tě posypou rozinkami, budeš sladká jak marcipán.“

Smáli se, až škobrtali.

Hlupáci! Ančí zvedla uraženě nosík, šla po svých, s takovými otrapy se přátelit nebude.

Rozeběhli se pospěšně za ní usmířit se.

„Ty přece na krásu nic nepotřebuješ,“ pokřikovali omluvně. „Začerveněním líček papírem od cikorky by sis leda pošpatnila. Ale pro štěstí... Tamto má Žid stříbrné prstýnky.“

„Máte vůbec nějaké tintili?“ mrskla Ančí očkem.

Oba namísto odpovědi jen pošklubli ramenem.

„Pojď, vybereš si, zaplatíme.“

Vybrala si prstýnky dva. Oba pro štěstí. Prstýnkem od Jana ozdobila stříbrem prst na levé ruce, od Adama prst na pravé ruce.

Zaplatili, ani okem nemrkli. Kde ti dva výrostci nabrali tolik peněz? Ať nabrali, kde nabrali, hlavně že mají.

Ančí znovu chodila mezi trhovci, ruce pořád před očima, oča-rovaně si stříbrné prstýnky prohlížela. Líbily se jí, moc se jí líbily. Jen pořád nevěděla, který víc. Však na takové rozhodování má ještě času dost.

Na trhu nemohli chybět ani zbojníci Jura a Martin.

„Tsss,“ mrkl Jura na ty dva mládence Adama a Jana. Oba byli mladí, statní, nebojácní, pro zbojnické řemeslo jako udělaní. Dobře by se jim šikli na výpomoc se zbojem. Jura se tvářil, že si prohlíží hrnce, také pasti na myši ho ukrutně zajímaly. „Přijďte za soumraku na pastvisko u zlomené hrušně,“ sykl. Ještě se poptal trhovce na cenu hliněného hrnce, pochválil pětinasobnou past na myši, jak dovedně je udělaná, ani mu nenapadlo kupovat, obojí položil zpátky, odkud vzal, vytratil se tak šikovně, jako by vůbec nebyl.

Zbojníci Jura s Martinem už dávno na pasínku u zlomené hrušně leželi, když ti dva mladí, Jan a Adam, teprve přicházeli. Celí dychtiví, jen dosedli, kdy konečně vyrazí na zboj.

„Ještě je čas,“ řekl Jura.

„Počkáme,“ přikývl Martin a položil obušek do trávy.

Dole v údolí už husté večerní šero lehalo na střechu chalupy. V jedné z nich se tam vytáčela kolem dobytka Ančí se stříbrnými prstýnky na rukou, které jí pro štěstí koupili na trhu Jan a Adam. Zpívala si. Hlásek měla jak skřivánek nad žitným lánem. Její písničku bylo slyšet až ke zlomené hrušce.

Konečně zalehlo husté šero také pasínek.

„Pojďme,“ pokynul Jura.

Postupovali lehkým krokem sotva znatelnou pěšinou. Letěla pořád do hory, potom úbočím, až se konečně vyhoupla pomezi hustou smrčinou na rozlehlou polanu. Na jejím okraji se tmavěla přičaplá chalupa horského sedláčka Michuta.

Byli v Lěščí.

„Vy dva mladí prorubete střechu,“ doporučil Martin, podal jim valašské obušky, sekerky tvrdé a ostré. „Však máte síly dost. Ostatní dílo necháte na nás.“

Chasníci bili jako do živého, třísky ze šindelů litaly doširoka kolem, trochu se při tom i zadýchali. A všude ticho, až mrtvo. Klid, jako by chalupu jaktěživ nikdo neobýval. Konečně byl otvor dost velký, aby se jím protáhl chlap. Tam dál hůra, schody do přízemí.

Mládenci napřáhli ruce, pomohli na střechu Martinovi a Jurovi. Sami seskočili, usedli do trávy vydýchat se.

Konečně zabliklo v okně nažloutlé světlo. Zaslechli nezřetelné hlasy. Stíny se míhaly sem a tam. Chlapský řev, jako když se vlk chytí do pasti. A ženský nářek.

Už o chvilku dva stíny dopadly měkce do trávy.

„Tsss... pospěšme...“

Přihrbení proskočili nízkou smrčinou a víc popaměti než podle světla od mdlého měsíce letěli jako šelmy úbočím a přes hřbet hory dolů, dolů, pořád dolů do údolí.

Až pod sukovitými větvemi rozložitého buku usedli.

„Nechtěl vyzradit, že má peníze schované ve spáře trámu za kamny,“ řekl Martin, když minci po minci rozděloval výtěžek do

napřažených dlaní. „Moc neutrácejte,“ napomenul ty dva, Jana a Adama. „Lidé mají oči. Dva stříbrné prstýnky pro to třesidlo Ančí je až až na hodně dlouho...“

Věděli o prstýncích pro Ančí.

Ti dva, Jan a Adam, pak letěli dolů k domovu jako na křídlech. Hu hů... tak lehce jim bylo. U zlomené hrušně lehli do trávy, nechtělo se jim ještě domů. Roztroušené chalupy hluboko pod jejich nohama nerušeně spaly. V jedné z nich Ančí, věděli. Posud pořád jakoby v povětrí ozvěnou trochu zaznívala její písnička.

„Až budu mít hodně peněz, koupím velký statek,“ zasnul se Jan. „Pastviny všude tady na horách budou plné ovec a dobytka. Ančí může zpívat od rána do večera.“

„To já si koupím v Rožnově na rynku hospodu,“ trumfoval Adam. „Penízky se jenom pohrnou. Ančí bude chodit vyparáděná, všichni se za ní budou otáčet.“

Měli každý svůj sen. Sázeli na něj svůj poklad ze zbojничiny, ukrytý na jen jim známém tajném místě. Na parádu pro Ančí by to sice stačilo vrchovatě, ale na koupi velkého statku někde v horách, nebo na velkou hospodu na rožnovském rynku bylo těch nazbojnicených peněz pořád ještě málo. Však ještě neuplynula poslední noc...

Na pokraji náboženských bouří

Tak bylo zvykem na panstvích ve východních horách. Každý z majitelů sem přicházel s úmyslem jenom peníze vyzískat, ale když viděl tu bidač, hleděl se kamenitého majetku zbavit.

Jan Messnbek žil ustavičně s někým v nepřátelství, rád se soudil, ale nerad platil. Panství rožnovské i vsetínské držel pouhé tři

roky¹⁾. Byl také majitelem panství Hluku. I hradu Helfštýna, který dobyl loupeživým útokem, stejně jako město Uherský Brod. Obojí však byl časem přece donucen vrátit pravým majitelům.

Po něm majetek panství rožnovského a vsetínského drželi páni z Ryzenburka²⁾, Jan z Cimburka³⁾. Pak Kunka, dcera Jana z Cimburka⁴⁾, Petr ze Svatého Jiří a z Pezinku⁵⁾, Jan Kuna z Kunštátu⁶⁾.

Nejvíce se poddaným do paměti vepsal nejvyšší komoří zemský Jan ze Šellenberka⁷⁾. Začal pod Rožnovem dobývat stříbrnou rudu. Sedláčky ze Starého Zubří zatížil kutáním nerostu a robotami tak, že nemohouce snésti týrání, raději doly zkazili, opustili svou osadu a prchli do Uher.

Časy se obrátily až za pánů z Žerotína⁸⁾, někdy na lepší, jindy na horší stranu. Jan Bernard⁹⁾ byl vlastencem upřímným, všechny listiny a výsady psal česky. Podepisoval se na ně jako „Bernard z Zierotina a na Mezerziczzi nad rzekaou Beczwau, pan a praway diedicz panstwi Roznowskeho a Mezerziczkeho“. Přestože byl mužem pilným, zanechal statek Meziříčí a Krásno ve stavu neutěšeném. Zejména panství rožnovské bylo velmi zanedbáno. Tak jako všichni Žerotínové i on se hlásil k bratrské jednotě, byl bratřím neobyčejně nakloněn, a proto se učení bratrské na jeho panství hojně šířilo.

Bernard byl potřetí ženat s Annou Esterou z Kunovic. Když zemřel, zanechal po sobě sedmero dětí, ale jen dva syny, ti po něm panství zdělili.

1) 1446–1463

2) 1464

3) 1464–1475

4) 1475–1491

5) 1491–1502

6) 1503–1531

7) 1531–1534

8) 1549–1694

9) 1557–1602